

HET GENADEVERBOND.

EEN WOORD VAN VERWEER

TEGENOVER

Ds. KERSTEN'S GROVE BESCHULDIGING

DOOR

J. JONGELEEN

CHR. GEREK. PRED.

TE HILVERSUM

1928

A. GROOTENDORST Jr. — UITGEVER — WOERDEN

HET GENADEVERBOND.

EEN WOORD VAN VERWEER

TEGENOVER

Ds. KERSTEN'S GROVE BESCHULDIGING

DOOR

J. JONGELEEN

CHR. GEREK. PRED.

TE HILVERSUM

1928

A. GROOTENDORST Jr. — UITGEVER — WOERDEN

INLEIDING.

Van mijn hand verscheen verleden jaar een „Lesboek over de Geref. Geloofsleer”, in hoofdzaak voor catechisanten.

Dit boekje werd in de Chr. Geref. Kerk over 't algemeen gunstig beoordeeld en met blijdschap ontvangen.

Toch werd dit „Lesboek” van **twee kanten** buiten onze Kerk **aangevallen**.

Het was, in de eerste plaats, de bekende strijdlustige Ds. Schilder, Geref. Predikant te Oegstgeest, die in „de Bazuin” zijn lezers bekend maakte, dat de leer van „het Verbond” en de leer „der Kerk” er **ongereformeerd** in werden voorgedragen.

Zooiets was van **die zijde** volkomen verklaarbaar, en niet anders had ik verwacht.

Immers de verbondsbeschouwing in mijn boekje, is niet bruikbaar voor de leer der veronderstelde wedergeboorte en vooral niet voor de leer van een rechtvaardigmaking van **eeuwigheid**.

Doch nu iets heel eigenaardigs, naast Ds. Schilder moet ik noemen Ds. Kersten, de leider der Geref. gemeenten, als **aanvaller** van het bewuste boekje en dan als een aanvaller veel **krachtiger en grover** dan Ds. Schilder. Daar komt nog bij, dat het bij Ds. Kersten ook is de leer van het Genadeverbond, waarop hij **critiek maakt**.

Ds. Schilder zelf noemt deze combinatie „**merkwaardig**”.

Hij schrijft in „de Bazuin” van 11 Mei 1928 het volgende: „Het is wel **merkwaardig** *). Het lesboek van Ds. Jongeleen is „door mij hier bestreden, Ds. Kersten bestrijdt het ook.”

Het schijnt, dat Ds. Schilder die **merkwaardigheid** diep heeft gevoeld, want hij laat er dadelijk op volgen: „Toch ben ik niet „**van de allernaaste familie van Ds. Kersten.**”

Zeker, ik begrijp Ds. Schilder hier best, maar ik meen niet mis te tasten voorloopig vast te stellen, dat Ds. Kersten, wat zijn verbondsbeschouwing aangaat, wél tot de **allernaaste familie** van Ds. Schilder behoort.

Daarover handel ik later breeder, nu is het de vraag, welke beschuldiging Ds. Kersten aan ons adres heeft gebracht.

Het is in hoofdzaak dit:

- a. Het boekje draagt voor: een **verbondontzenuwende leer**.
- b. Het boekje leert alleen een **uitwendig verbond**.

*) Cursiveering van mij.

c. Het boekje leert een verbond, dat van alle zaligmakende genade beroofd is.

Ieder zal gevoelen, dat het wel niet grover kan, en dat tegenover zulke beschuldigingen, het stilzwijgen niet bewaard mag worden, vooral niet, nu Ds. Kersten in de eerste plaats deze beschuldiging brengt aan het adres der Chr. Geref Kerk en niet aan het adres van den schrijver van het „Lesboek”.

Het doet smartelijk aan, wanneer zoo iets wordt gezegd, zonder een beroep op de H. Schrift, noch op de belijdenis.

Op Gods volk beroept Ds. Kersten zich en hij zal moeten toestemmen dat zoo'n beroep niet opgaat.

Ds. Kersten schrijft, dat in het boekje wordt gezegd, dat Hellenbroek het mis heeft, terwijl Hellenbroek in heel het boekje niet wordt genoemd, doch Ds. Kersten zelf doet Hellenbroek onrecht aan.

Neen, volgens Ds. K. heeft Hellenbroek het mis, want Ds. Kersten leert, waarop ik later terugkom, een eeuwig genadeverbond, terwijl Hellenbroek duidelijk leert, dat het genadeverbond is opgericht terstond na den val.

Maar de lezer begint wellicht te vragen, wat leert dat lesboek dan over het genadeverbond?

Waarin bestaat dan die verbond-ontzenuwende leer?

Hoe wordt dan dat verbond omschreven, dat van alle zaligmakende genade beroofd is?

Ik zal het, wanneer gij het boekje nog niet hebt gelezen, heel kort zeggen.

Het boekje leert, dat het genadeverbond in den tijd is opgericht met Abraham en zijn zaad of anders, met de geloovigen en hun zaad.

Het definieert het genadeverbond aldus:

„Die genadige beschikking Gods over de geloovigen en hun zaad, waarin God, onder beding van geloof en gehoorzaamheid, alle heil voor tijd en eeuwigheid wil schenken door den Midde-laar des Verbonds.”

Bondelingen zijn dus volgens het boekje, de geloovigen en hun zaad, ook hun natuurlijk zaad. In één woord, allen die leven op de erve des verbonds, en aan wie het teeken en zegel des verbonds rechtens is toebediend.

Het leert nu verder, dat elke bondeling, wedergeboren of niet, de aanbidding van het heil ontvangt.

Deze aanbidding, van groote beteekenis, waarop ik later terugkom, is tot zaligheid ongenoegzaam; er moet bijkomen, geloovige aanvaarding en toeëigening (Verbondsinwilliging).

De goederen van het genadeverbond moeten **onderwerpelijk** in bezit worden gesteld.

Het boekje legt er **nadruk** op, dat het onderwerpelijk in bezit stellen gaat, langs de lijn van **ellende, verlossing en dankbaarheid**.

En eindelijk waarschuwt het boekje voor het **misbruiken** van het genadeverbond door te meenen dat er een soort **erfgenade** is, die maar van zelf overglijdt van geslacht in geslacht. Neen, **wedergeboorte** uit water en geest is en **blijft** noodig.

Nu, deze beschouwing, welke ik aanstonds uit Schrift en belijdenis zal trachten waar te maken, is, volgens Ds. Kersten, een **het verbond-ontzenuwende leer**.

Deze voorstelling is **vals**, deze critiek is **onwaar** en daarom meende ik goed te doen in deze brochure de dingen wat breder uit te werken, en dan niet alleen om Ds. Kersten te overtuigen, maar bovenal er door mede te werken, dat ook in onze Christ. Geref. Kerk een bijbelsche verbondsbeschouwing meer en meer naar voren komt.

Daar hangt voor den bloei van ons kerkelijk leven zoo veel aan.

De zuivere beginselen belijden, en, al valt men ons dan aan, geen nood, beginselen zullen het winnen, daar zit **levenskracht** in.

HET GENADEVERBOND IN DEN TIJD OPGERICHT.

De eerste vraag, van het allergrootste belang, is, met wie heeft God het genadeverbond opgericht. Dit is een vraag, waaraan, met het oog op een bijbelsche verbondsbeschouwing, heel wat vast zit, omdat op deze belangrijke vraag, niet altijd een eenstemmig antwoord wordt gegeven.

Daar zijn menschen geweest, en ze zijn er nog, in het algemeen bovenvaldrijvers, (Supralapsariers) die van de gedachte uitgaan, dat het genadeverbond van eeuwigheid is, dat het in de eeuwigheid is opgericht tusschen God den Vader eenerzijds en Christus, als Hoofd en Vertegenwoordiger der uitverkorenen, anderzijds.

Dan is het genadeverbond dus eenvoudig een verbond, opgericht van God den Vader, met den Zoon, over de uitverkorenen.

Wat er dan in den tijd geschiedt, is niet anders, dan dat het eeuwig genadeverbond wordt geopenbaard, afgekondigd, bekendgemaakt.

Zeer duidelijk is dan ook dadelijk, dat de belofte van het genadeverbond alleen voor de uitverkorenen is, want die alleen zijn in hun Hoofd Christus in dat Verbond begrepen. In één woord bondelingen zijn alleen de uitverkorenen.

Zij, die deze verbondsbeschouwing voorstaan, vereenzelvigen dan ook Verbond der Verlossing (Raad des Vredes) en genadeverbond.

Dit zijn dan in geen geval twee verbonden, maar men moet er beslist één verbond onder verstaan.

De bakermat van deze beschouwing moet niet in de eerste plaats worden gezocht in ons Vaderland, maar daar buiten en wel in Engeland.

Mannen als Boston, Chaucey, Comrie, e.a. waren er voorstanders van.

In den Westminster'schen Catechismus, is deze beschouwing dan ook neergelegd als de belijdenis der Presbyteriaansche Kerk en vandaar uit heeft deze beschouwing, ook in ons land, voorstanders gevonden.

Te ontkennen is niet, dat het vaak godzalige mannen waren, die de leer van een eeuwig genadeverbond hebben verdedigd.

Dit neemt echter niet weg, wanneer wij over deze dingen eens heel rustig gaan denken en wanneer wij trachten alle vooroordeelen op zij te zetten, dan verstaan wij toch aanstonds wel, dat deze beschouwing geheel door de uitverkiezing wordt beheerscht, ja soms er geheel mede wordt verward, vereenzelvigd.

Men moet hier noodzakelijk tot de gedachte komen, dat **verkiezing en verbond** zich **evenver** uitstrekken en dat uitverkoren te zijn een absoluut vereischte is om in het genadeverbond te kunnen wezen.

Waar het nu in de eerste plaats op aankomt, is, of deze beschouwing in **alles conform de H. Schrift en onze belijdenis-geschriften** is.

Want met hoeveel eerbied wij zijn vervuld voor een Boston, Comrie e.a., we moeten toch altijd in de eerste plaats raadplegen, **Schrift en belijdenis**.

Voor wij daar echter op ingaan, willen wij eerst even een **andere beschouwing** van het genadeverbond naar voren brengen.

Die beschouwing n.l., die wel geen eeuwig genadeverbond wil, maar op het standpunt staat, dat het genadeverbond in den tijd is opgericht, maar dan toch **alleen** met de uitverkorenen.

Vereenzelviging van Verbond der Verlossing met het genadeverbond wil deze beschouwing niet, want zij stelt als **partijen** de Drieënige God eerste partij, de uitverkorenen tweede partij.

Ook deze verbondsbeschouwing is en wordt nog gedeeld door godvreezende, achtenswaardige mannen.

Hier denk ik b.v. aan **Witsius, Hellenbroek** e.a., wier namen bij ons bekend zijn.

Toch lijkt het mij nog niet zoo eenvoudig om vast te stellen, wat b.v. Hellenbroek hiermede heeft bedoeld.

Nimmer mogen wij over het hoofd zien, wanneer die mannen leefden en onder welke omstandigheden zij verkeerden.

Als ik Hellenbroek naar voren breng, is dat in de eerste plaats omdat Ds. Kersten uitsprekt, dat wij in ons „Lesboek” hebben gezegd dat Hellenbroek het **mis** heeft wat zijn verbondsbeschouwing aangaat. Laat ik nu zeggen, dat dit met geen enkel woord in ons boekje is te lezen.

Doch terzake, Hellenbroek, en dit staat wel vast, leefde in een tijd dat er was veel **leer-heiligheid**, maar daartegenover ook veel **levens-onheiligheid**.

Daardoor is zeer begrijpelijk, dat de godzalige leeraren zich gedrongen gevoelden tegen die **levens-onheiligheid** en die **leer-heiligheid** op te komen, daartegen te strijden.

Wanneer ik mij dit voor oogen stel, dan is het mij duidelijk dat zij **allen nadruk** hebben gelegd op de **inwilliging** van het verbond en m.i.z. terecht.

Zij hebben er op willen wijzen, dat het roemen, wij zijn Abrahams zaad, op zichzelf voor de eeuwigheid ongenoegzaam is, dat wedergeboorte uit water en geest noodzakelijk is en blijft.

Daarom kan ik mij nog niet volkomen indenken, dat Hellen-

broek op het standpunt heeft gestaan, dat de uitverkorenen alleen **bondelingen** zijn en de anderen niet.

In deze meening ben ik zeer versterkt geworden bij het lezen van het altijd nog schoone werk van Hermanus Wits (Witsius) getiteld: „**Vier Boecken van de verscheiden bedeeling der Verbonden Gods met de menschen.**”

Witsius was een man, die ook stelde, dat God met de uitverkorenen het genadeverbond heeft opgericht, die dus Verbond der Verlossing en genadeverbond niet vereenzelvigde.

Op pagina 257 van bovengenoemd werk schrijft hij het volgende:

„Verder als wij dit verbond tot de uitverkorenen inbinden is „het openbaar dat wij van de **inwendige, verborgene en geestelijke „gemeenschap** des verbonds spreken.

„Want in dat verbond wordt beloofd de zaligheid en al die „dingen, die met de zaligheid gevoegd zijn en een onfeilbare teza- „menknooping hebben, welke niemand als den uitverkorenen al- „leen gegeven worden.

„Anders indien aangemerkt wordt de **uitwendige bedeeling** des „Verbonds in de gemeenschap des Woords en der Sacramenten, „in de belijdenis des waren geloofs in **het deelgenootschap aan „vele gaven** *), welke al is het dat ze uitnemend zijn en voortref- „felijk, nochtans geen gewrochten zijn van den Heiligmakenden „Geest, noch een onderpand van de gelukzaligheid die volgen zal; „zoo kan men niet ontkennen dat velen te dien opzichte **Bondge- „nooten** zijn, welker namen nochtans in het Testament Gods „niet en worden gevonden.”

Dit laat aan duidelijkheid niets te wenschen over. Witsius, al zegt hij dat God met de uitverkorenen het genadeverbond heeft opgericht, neemt echter ook aan, dat er **Bondelingen** zijn, wier namen toch niet in het testament Gods worden gevonden, en ik twijfel er geen oogenblik aan, of ook Hellenbroek stond op dit standpunt.

Nu mag men zeggen dat is dan toch niet geheel consequent, ik kan het mij best voorstellen, als ik deze dingen bezie in het licht van den tijd, waarin deze mannen leefden. Dat heeft hun m.i.z. gebracht tot een **eenzijdig** op den voorgrond stellen van de **inwendige** zijde van het genadeverbond, van den verbondsarbeid Gods in den mensch en te veel over 't hoofd doen zien, dat er ook nog is een verbondsarbeid **tot of aan** den mensch, of dat het verbond tevens heeft een **uitwendige** zijde, en ook wij doen goed, om niet in het uiterste van **oppervlakkigheid** te verzeilen, nadruk te blijven leggen op **verbondsinwilliging**.

*) Cursiveering van mij.

Zijn deze dingen ons nu helder, dan wil ik verder gaan en wel in de eerste plaats het volgende te **constateeren**.

Ds. Kersten en Ds. Hellenbroek staan **niet** op hetzelfde standpunt, dat is hierboven uiteengezet. Immers Ds. Hellenbroek leert geen genadeverbond van eeuwigheid, zooals Ds. Kersten en wijlen Ds. den Hengst e.a.

In de tweede plaats wil ik dan een begin maken met het beantwoorden der vraag: **Wat zegt de H. Schrift?**

We moeten dus weten of de H. Schrift leert, dat alleen de uitverkorenen bondelingen zijn. Is dat zoo, dan is het einde bereikt en dadelijk ben ik dan bereid, de stelling in mijn boekje naar voren gebracht, dat de Kring der bondgenooten **veel breeder** is dan alleen de verkorenen, te herroepen.

De eerste plaats uit de H. Schrift waarop wij wijzen is natuurlijk Gen. 17:7 v.v. „En ik zal mijn verbond oprichten tusschen Mij en tusschen u, en tusschen uw zaad na u in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God, en uw zaad na u.”

In Genesis 17 zie ik met Calvijn e.a. de oorkonde van de sluiting van het verbond Gods. Hier vindt de eigenlijke sluiting op ceremonieele wijze plaats.

In Gen. 17 geen sprake van een **eeuwig genadeverbond**, maar van een verbond dat in **den tijd** gesloten is, opgericht is.

Hier in Gen. 17 **niet** als partijen God de Vader eerste partij en Christus, als Vertegenwoordiger der uitverkorenen, tweede partij, maar eenvoudig de **Drieëenige God eerste en Abraham en zijn zaad tweede partij**.

Laat men hier nu niet gaan spreken dat onder het zaad van Abraham, alleen zijn **geestelijk** zaad moet worden verstaan, want dan doet men Gen. 17:7 werkelijk geweld aan.

Neen, onder Abrahams zaad wil ik verstaan, **allen die uit hem zouden geboren worden**, dus Abrahams **natuurlijk** zaad.

Immers de Heere zegt niet: Ik zal Mijn verbond oprichten met uw **uitverkoren zaad**, neen, maar eenvoudig „met uw zaad”, zoo algemeen mogelijk.

Ook blijkt het nog hieruit, dat de Heere **gebiedt** dat Abraham al zijn mannelijk zaad moest besnijden en was de besnijdenis dan geen Sacrament, dat de belofte des verbonds: „Ik zal uw God zijn”, beteekende en verzegelde?

Dus, dan moest volgens Gods bevel, de belofte zich ook tot **allen** uitstrekken, aan wie, naar Zijnen wil, het teeken en zegel der besnijdenis moest volbracht worden.

Immers de belofte des Verbonds kan zich toch niet verder uitstrekken dan het verbond zelve.

Zoo meen ik dus dat Gen. 17:7 zeer duidelijk zegt, dat de Kring der bondgenooten niet alleen tot de uitverkorenen mag worden beperkt.

Calvijn teekent hier 't volgende bij aan..... „Zij die meenen dat „alleen de uitverkorenen hier bedoeld worden, en dat alle geloo- „vigen zonder onderscheid worden omvat, van welk volk zij ook „naar het vleesch afstammen, hebben het mis,..... En daarom is „niets zekerder, dan dat God Zijn verbond sluit met Abraham's „Kinderen, die van nature uit hem zouden voortkomen.”

Verder lees ik Gen. 17:14 en die tekst spreekt heel duidelijk van het verbreken des verbonds, waaruit dus blijkt dat een bondeling het verbond kan verbreken, zich er uit kan zondigen, wat nimmer zou kunnen gezegd worden, als alleen de uitverkorenen bondelingen waren.

Het is ook weer Calvijn, die in zijn Institutie boek III Cap. 2 § 4 spreekt van bondsbrekers. Daar lees ik: „dat dezulken brondsbre- „kers zijn; Ismaël, Ezau en dergelijken, zij zijn door hun eigen „schuld en misdaad van de aanneming tot Kinderen vervallen, „want daar was een conditie en beding bijgesteld, te weten, dat zij „trouw onderhouden zouden Gods verbond, hetwelk zij trouwe- „loos hebben geschonden.”

Ds. Kersten kan dus zien, dat Calvijn niet alleen in zijn commentaren zoo spreekt, maar ook in zijn Institutie.

Verder gaande om bewijsmateriaal uit de H. Schrift naar voren te brengen wijs ik op Ezechiël 16:20—21, waar wij lezen: „Ver- „der hebt gij uwe zonen en uwe dochteren, die gij Mij gebaard „had, genomen, en hebt ze denzelven geofferd om te verteren: is „het wat kleins van uw hoererijen,

„dat gij mijne kinderen geslacht hebt, en hebt ze overgegeven, „als gij dezelve voor hen door het vuur hebt doen gaan?” Onze kantteekenaren geven aan deze woorden de volgende verklaring, die in ons geding wel van belang is. Daar lezen wij: God zegt: „Mijne kinderen, die Mij toekwamen, uit kracht van het verbond, „dat Ik met U en uw zaad gemaakt heb; want”, voegen zij er b... „hoewel het joodsche volk God verlaten had en waardig was van „Hem verlaten te worden, nogtans, dewijl dit nog niet geschied „was, zoo genereerde het kinderen, die Hij ook door de besnij- „denis voor de Zijnen nog verwaardigde te erkennen.”

Mij dunkt, ook deze woorden zijn niet in het voordeel van Ds. Kersten e.a., maar spreken het duidelijk uit wat wij hebben gesteld.

Dan breng ik naar voren Hand. 2:39: „want ù komt de belofte toe en uwen kinderen, en allen die daar verre zijn, zooveel als er de Heere onze God toeroepen zal.”

Deze woorden zijn door Petrus gesproken op den Pinksterdag

tot de verslagen menigte. Zij moeten zich **bekeeren** en zich **laten doopen** in Jezus' naam **tot vergeving der zonde**. Wat grond zij daarvoor hadden? Welke reden van vrijmoedigheid zij bezaten? Dit, „**want ù komt de belofte toe.**” Gij, wil Petrus zeggen, zijt het volk, waaraan God beloofd heeft: „**Ik ben uw God!**” Wel hadden zij de belofte verworpen door den Messias te dooden, in Wien alle beloften Gods ja en amen zijn. Maar zij moesten zich bekeeren tot dien verworpen Christus, in Zijn naam zich laten doopen, dan zullen zij de kracht der verbondsbelofte aan hun ziel ondervinden.

Wel waren zij **ontrouw**, maar de **Verbonds-God** bleef **getrouw**.

Deze verbondsbelofte gold nu ook **hunne kinderen**, zelfs tot in verre geslachten.

„Zoovelen als er de Heere toe roepen zal.”

„Juist”, zal Ds. Kersten zeggen, „daar hebt gij het nu! De belofte is alleen voor degenen, die er door den Heere **toe geroepen worden** en dat zijn alleen de uitverkorenen.”

Nu is het mijn vaste overtuiging dat het hier niet aangaat, alleen op de **inwendige zijde** van de roeping nadruk te leggen. Laat men toch niet vergeten, dat in den diepsten grond, niet van **twee** roepingen kan worden gesproken. Er is maar **één roeping**, welke komt tot **niet** en tot **wel** uitverkorenen. Doch die **ééne** roeping heeft **twee zijden** en daarom ook **tweeërlei uitwerking**.

De eene zijde is de werking Gods tot des zondaars hart door Zijn Woord en de andere zijde is de werking Gods door Zijn **Woord en Geest** in het hart van den zondaar.

Daarom gelooven wij, op grond der H. Schrift, dat tot **al** de kinderen des verbonds komt de z.g. **verbondsroeping** en dus niet alleen tot de uitverkorenen.

Hand. 2: 39 pleit dus niet voor een genadeverbond dat onder beheersching der uitverkiezing is gebracht of er mede verward wordt.

Het is mij een genoegen in dit verband even naar voren te kunnen brengen, wat een man, waarvoor ook Ds. K., evenals al Gods kinderen, veel achting hebben, daarover heeft geschreven. Het is **Mr. Ralph Erskine**, die een heel andere richting inslaat dan zij, uit wier beschouwing van een eeuwig genadeverbond, waarbij Christus als partij-Hoofd der uitverkorenen optreedt, noodzakelijk moet volgen, wanneer zij de lijn consequent doortrekken, dat de **belofte** van het genadeverbond **alleen** voor de uitverkorenen is, want zij zijn immers alleen in dat verbond begrepen.

Erskine schrijft in zijn werkje: „**De zwangere belofte en hare vrucht**” pag. 39 v.v. het volgende, dat ik hier gaarne neerschrijf.

„Ten derde. Vraagt men verder **wie de voorwerpen zijn van de belofte**, aan wie dezelve wordt aangeboden, teneinde zij daar-

„van bezittinge zouden nemen om haar geloove en hope daarop „te bouwen?..... Hierop antwoorde ik, dat de belofte gegeven en „voorgesteld wordt in de uitwendige bedeeleing van het Euangelium aan zondaren: doch inzonderheit

a. „Aan zondaren uit het menschelijk geslachte. Niet aan ge- „valle Engelen, maar aan gevalle menschen: want deze zijn de „eenigste soort van zondaren, dewelke Godt voorheeft om zalig „te maken; om welker wille Christus, dat beloofde zaad, gezon- „den, gekomen en gestorven is, als ook geleden heeft. 1 Tim. 1:15.

„Dus wordt aan de menschenkinderen alleen de **Belofte** gedaan „en zij worden geroepen en genoodigt om te gelooven. En der „leeraren commissie is: Predikt het Euangelium aan alle crea- „turen. Marc. 16 : 15.

b. „Aan zondaren te Sion, of de zichtbare kerke. Gelijk de be- „lofte van Kanaan gedaan was aan het gansche volk Israëls; zoo „wordt ook de **belofte** van Christus, en van al de zegeningen in „Hem, ja zelfs de eeuwige ruste hier boven, daar Kanaan een „voorbeeld van was, gegeven aan de **zichtbare kerke** (cursiveering „van mij). Dat nu aan de zichtbare kerke een **belofte** gegeven is, „ziet dat Hebr. 4 : 1, 2, 3. En daarom, gelijk degenen, die buiten „de kerke zijn, gezegt worden, **vervreemt te zijn, van het burger- „schap van Israël**, en ook vreemdelingen te zijn van de verbonden „der beloften Efeze 2 : 12, zoo zijn ook de leden van de zichtbare „kerke **diegenen aan welke de beloften toebehooren**. En gelijk het „alzo voorhenen met de Joodsche kerk gesteld was, zoo is het nu „veel meer in opzicht van de kerke des Nieuwen Testaments, daar „de voorrechten niet vermindert, maar veel meer uitgebreit zijn; „ziet Hand. 2 : 39 „Want ù komt de belofte toe, en uwe kinderen, „en allen die daar verre zijn, zoo velen als er de **Heere onze God „toe roepen zal**”; dat is uitwendig roepen; want de Apostel ge- „bruikt dit als een beweegreden voor het geloof van dezulken die „noch maar alleen in het herte verslagen waren, en die noch geen „geloovigen met het herte waren. (cursiveering van mij); verge- „lijkt vers 36, 38—41. Dit was het gemeene voorrecht der joden, „dat haar ook de beloftenisse toebehoorde, Rom. 9 : 4 en zoo „hooren dezelve ook ons toe. Dus hebben wij alhier een grontslag „voor het geloove, welke in Sion gelegd is, Jes. 28 : 16. Gij allen „hebt **recht** van toegang, en vrijheid om te mogen komen, en daar- „van bezit te nemen; ja ik zeg u, dat er in opzicht van de uit- „wendige bedeeleing van het Euangelium alhier niemand is, of hij „heeft zulk een **goed recht** op de belofte, als ooit eenig geloovige „had op het eerste oogenblik voor dat hij geloofde; ja het is juist.

c. „Aan groote zondaren, aan welke de belofte wordt voor- „gesteld: **u komt de belofte toe.**”

Mij dunkt, dit citaat is de moeite waard om eens ernstig gelezen te worden en ook hieruit blijkt, dat het genadeverbond zich tot de **geheele zichtbare kerk uitstrekt**, en al haar kinderen **voorwerpelijk** in hetzelfde begrepen zijn.

Wanneer ik nu verder ga, wil ik even wijzen op onze **belijdenisgeschriften** en dan zal ik mij moeten beperken tot hoofdzaken.

In de eerste plaats denken wij aan onzen Catechismus en wel aan vraag 74 met het antwoord.

De vraag luidt: „**Zal men ook de jonge kinderen doopen?**”

En het antwoord daarop is: „**Ja het; want mitsdien zij zoowel als de volwassenen in het Verbond Gods en in Zijn gemeente begrepen zijn.**”

De taal hier gesproken door Ursinus en Olevianus is wel heel duidelijk.

Volgens deze mannen **mogen en moeten** onze kinderen gedoopt worden, **omdat zij in het verbond begrepen** zijn evenals de volwassenen.

Ik kan mij dan ook heel levendig begrijpen, dat men getracht heeft, een andere verklaring aan deze woorden te geven en ik hoop, dat Ds. Kersten, wanneer hij verder deze zaak zal behandelen, Zondag 27 niet zal vergeten. Dat is van het **allergrootste belang**.

Hier denk ik in de eerste plaats aan **wijlen Ds. Kleinendorst**, Chr. Geref. Pred., laatst te Scheveningen. Over deze zelfde zaak heeft hij gestreden met **wijlen Ds. Littooy**.

Ds. Kleinendorst wilde er in geen geval aan, dat „in het verbond begrepen” hetzelfde zou beteekenen als in het verbond geboren.

„Nee”, zegt hij „de kinderen zijn niet in het verbond geboren, maar het „in het verbond begrepen” wil eenvoudig zeggen, dat zij, n.l. de kinderen, tot het verbond in betrekking staan. Hij neemt dan het beeld, dat iemand in een huisgezin kan begrepen zijn zonder er in geboren te zijn.

Wat Ds. Kleinendorst daar nu mede bedoeld heeft, is niet zoo gemakkelijk te zeggen. Wellicht heeft hij bedoeld, dat onze kinderen tot het verbond en de gemeente in betrekking staan als dienstbaren tot het huisgezin.

Nee, ieder zal begrijpen, dat zoo'n verklaring in geen geval opgaat en dat deze verklaring niet de bedoeling van onze Vaders vertolkt.

Waarom niet? Wel eenvoudig, omdat dan ook de **volwassenen**, slechts als dienstbaren in onze huizen, er in moeten begrepen zijn.

Doch men moet wel tot zulke verklaringen komen, wanneer

men het met God in verband staan **vereenzelvigt** met het **onderwerpelijk** bezit der verbondszegeningen.

Dezelfde moeilijkheid is ook gevoeld door wijlen Ds. W. den Hengst, in leven Predikant bij de Geref. Gemeenten. Ds. den Hengst was, evenals Ds. Kersten, een sterke voorstander van het eeuwige genadeverbond en toen hem er op werd gewezen, wat onze Catechismus in het antwoord op vraag 74 heeft uitgesproken, is hij met de volgende verklaring naar voren gekomen.

In zijn werkje getiteld: „**Uitgetreden**” schrijft hij op pag. 30 het volgende, wat ik geheel hier overneem, opdat ieder zelf kan oordeelen over deze beschouwing.

„De kinderen in het verbond Gods begrepen — zeer zeker, wij „stemmen het toe. Maar wil dat nu zeggen: **alle** kinderen die in de „Christelijke gemeente geboren en gedoopt worden, óf moeten „wij die uitspraak van onze Catechismus schriftmatig verstaan? „En leert ons het Goddelijk Woord dan niet, in Rom. 9. „ze zijn „niet allen Israël, die uit Israël zijn. Noch omdat zij Abraham's „zaad zijn, zijn ze allen kinderen; maar: in Isaac zal u het zaad „genoemd worden. Dat is: niet de kinderen des vleesch, die zijn „kinderen Gods; maar de kinderen der belofte worden voor „het zaad gerekend.”

Wij belijden daarom dat niet **alle** kinderen, die naar den vleesche van geloovige ouders of voorouders geboren worden, in het verbond der genade begrepen zijn, maar alleen diegenen, die door kracht van Gods verkiezing en belofte tot den geloove zouden gebracht worden, aan welke God dus Zijnen geestelijken zegen, Zijn verbondsweldaden en eeuwige erfenis toegedacht heeft, belooft en schenkt.

Zulken zijn in het verbond Gods **begrepen** — zegt onze Heidelberger; hij zegt niet: ze zijn **erin**.

Zou er geen onderscheid wezen tusschen „begrepen te zijn in een verbond” en een reëel daadwerkelijk „in-zijn” in dat verbond deelachtig te zijn?

Laat mij de zaak wat verduidelijken.

Ieder mijner lezers was reeds eeuwen voor zijn geboorte **begrepen** in het verbond, dat onze Schepper en Weldoener met ons aller vader in het Paradijs heeft opgericht; maar een dadelijk „in-zijn” in dat verbond der werken bekwaamt ge niet eer dan op dien oogenblik, waarop God de Heere door Zijn scheppende Almogendheid uw ziel met uw nog ongeborn lichaampje in den moederschoot vereenigde, u zoo als menschelijk persoon het aanzijn gaf, en in het levensverband met den eersten Adam invoegde.

En zoo ligt het óók met de zaak des Genadeverbonds. Zeker,

ieder van Gods uitverkorenen is **begrepen**, van alle eeuwigheid aan, in het gezegend verbond der genade, en treedt bij zijn natuurlijke geboorte als zulk een „begrepene in dat verbond” dit aardsche leven in. Maar wat zijn staat betreft, bevindt hij zich in een gebroken werkverbond, dat **wij** wel aan onze zijde door onze overtreding en verdorvenheid verbroken en krachteloos gemaakt hebben tot verwerving des eeuwigen levens, maar dat niettemin aan de zijde Gods niet opgeheven of ontbonden is verklaard

Gods recht en eisch, Zijn belofte en vloek, tot dat verbond behoorende, zijn nog evenzeer van kracht als toen het opgericht werd. Dat verbond is niet afgeschaft of vernietigd, zoomin door den dood van Christus als door de zonde van den mensch — gelijk de H. Schrift in Matth. 5 : 18, Rom. 7 : 12, Rom. 3 : 9 en 19, Jac. 4 : 11 e.a. plaatsen meer, den nadenkenden lezer niet onduidelijk geeft te verstaan.

En daarom predik ik aan mijn hoorders: **het kan zeer wel zijn**, dat gij, van de onbegonnen eeuwigheid aan, in 't verbond der genade begrepen zijt — ik kan het noch bevestigen, noch ontkennen — maar feit is het, dat gij in het verbond der wet zijt geboren, hetwelk niet anders voor u bevat dan vloek en toorn, krachtens de bedreiging van Gods rechtvaardigheid aan de overtreders gedaan; en dat er in eeuwigheid geen redding voor zulken zal zijn, tenzij dat ze uit **dit** verbond leeren vluchten tot een ander verbond van louter genade op den grondslag van bevredigd recht. waarin alleen het behoud van verlorenen ligt.”

Tot zoover Ds. Den Hengst en wanneer wij zulke woorden lezen, dan gevoelen wij ons toch werkelijk teleurgesteld.

Neen, dat is nu toch geen verklaring van vraag 74 uit onze Catechismus en ik weet zeker, wanneer de opstellers deze woorden hadden kunnen lezen, zij daar dadelijk tegen geprotesteerd hadden.

Volgens Ds. Den Hengst zijn de uitverkorenen en zij alleen in het verbond Gods van de nooit begonnen eeuwigheid **begrepen**, maar dat wil nog niet zeggen, dat zij **er in zijn**, neen, zij komen er pas in als zij het verbond aanvaardden.

Ds. den Hengst heeft **dus** gepreekt, „**het kan zeer wel zijn**, dat gij, van de onbegonnen eeuwigheid aan, in het verbond der genade begrepen zijt — ik kan het **noch bevestigen, noch ontkennen**. Nu, ik vind dat in één woord arm, en ik geloof, met de opstellers van den Heidelberger, het anders.

Ik geef het woord hier aan Ursinus, één der opstellers van den Catechismus.

In zijn verklaring van den H. Catechismus lees ik op pag. 5 van het 2e deel het volgende:

„Alle kinderen der geloovigen zijn in het verbond en in de „kerk Gods *), tenzij zij zichzelf uitsluiten. Zoo zijn zij ook discipelen van Christus, omdat zij in de Kerk, d.i. in de school van „Christus geboren zijn.... „de kleine kinderen der christenen be- „hooren zoowel als de volwassenen tot het verbond en de kerk „Gods.” Hier dus in geen geval die bewuste beperking waarover het gaat.

Verder kan ik wijzen op vader Brakel. Hij schrijft in zijn: **Redelijke Godsdienst**” pag. 968 § XXV het volgende:

„Al de kinderen der bondgenooten, hetzij bekeerde of onbe- „keerde, hetzij vóór of na het ontvangen des doops, in hun jonk- „heid stervende, moeten gehouden worden zalig te zijn, uit kracht „van het verbond Gods, in welke zij geboren zijn en alzoo te zijn „kinderen des verbonds.”

Volgens Brakel zijn dus de kinderen in het verbond geboren.

Op dezelfde wijze spreekt Calvijn in zijn „Institutie” als hij zegt: „maar de jonge kinderen der christelijke ouders worden, „zoo haast als zij geboren zijn van God tot de gemeenschap des „verbonds ontvangen en moeten alzoo tot den doop worden aan- „genomen.”

Wanneer wij nu dit alles tezamen nemen, dan is het wel duidelijk dat de kring der bondgenooten niet **mag** en **kan** beperkt worden tot de uitverkorenen alleen, zooals Ds. K. e.a. doen en wanneer zij dan ook geheel consequent zouden gaan handelen, en de leer van een eeuwig **Genadeverbond** op de practijk van het kerkelijk leven hier in den tijd gingen toepassen, dan zouden zij b.v. het Evangelie alleen aan de uitverkorenen kunnen prediken. Dan zouden de Sacramenten niet meer de belofte des Evangelies verzekeren, maar der uitverkorenen toebehooren aan Christus. Ja meer, dan zouden zij **moeten** komen tot **verwerping** van den kinderdoop en zouden zij het **Baptisme** hiérmede volkomen rechtvaardigen.

In 't algemeen deinst men natuurlijk hiervoor terug en ik zou dat een **gelukkige inconsequentie** willen noemen, maar toch vraag ik in gemoede aan Ds. Kersten, op welken grond doopt gij dan toch uw kinderen? daar toch Ds. K. niet zal tegenspreken dat de Sacramenten **teekenen** en **zegelen** van het genadeverbond zijn.

Niet anders kan ik het voorloopig zien, dan dat men zal moeten komen tot een doopen op een **veronderstelling**.

Of een **veronderstelde** of **mogelijke** verkiezing of een **veronderstelde wedergeboorte**.

*) Cursiveering van mij.

Men moet er dan toe komen al de kinderen te doopen, om zoodoende de uitverkorenen te treffen.

Doch dan gevoelen wij toch dadelijk, dat de bediening van het Sacrament niet het werk van treffen is, daarvoor is het veel te heilig.

Ja meer, als het zoo staat, laat men dan ook heel gerust de kinderen van Joden en Heidenen doopen, want daaronder zullen ook wel uitverkorenen zijn.

Doch met 't oog op onzen tijd komt daar nog wat bij en wel, dat de leer van een eeuwig genadeverbond heel gevaarlijk kan worden.

Op dat gevaar wordt krachtig gewezen door wijlen Ds. Bos in zijn: „Genadeverbond en Bondszegelen” pag. 22 v.v., daar schrijft Ds. Bos zoo schoon het volgende:

„Het is bij de behandeling van het genadeverbond volstrekt noodig, het verschil tusschen dit leerstuk en de verkiezing en den Raad des Vredes goed in het oog te houden.”

„Wie dit niet doet, wijkt als vanzelf af van de lijn, in de H. Schrift geteekend en komt tot gevolgtrekkingen, die niet zonder „redenen nu en dan van ongereformeerdheid doen beschuldigen. „Juist het genadeverbond toch, dat niet over den mensch gaat, „maar met den mensch wordt opgericht, doet ons denken aan „hetgeen de Heere doet, om den uitverkoren zondaar, voor wien „de Middelaar reeds in de eeuwigheid is aangesteld — hetgeen, „zeggen we — de Heere aan zulk een zondaar in den tijd doet, „om hem metterdaad in het bezit te stellen van de heilgoederen, „hem reeds toegedacht, en in het besluit Gods van eeuwigheid „verzekerd.

„Wie daarop niet let, komt tot een geheel andere volgorde in „de heilgoederen der genade, dan in de H. Schrift wordt aangegeven. Beginnende van de verkiezing en den Raad des Vredes, „wordt dan de Rechtvaardiging van eeuwigheid geleerd, en begint men, sprekende over de werking Gods in den tijd, met de „Wedergeboorte en het vermogen des geloofs; daarop volgt dan „de Roeping, die alleen is om het Geloof en de Rechtvaardiging „tot bewustzijn te brengen en te versterken en de Heiligmaking en „Bekeering, om het wedergeboren leven te openbaren en verder „uit te werken tot de Verheerlijking in den hemel.

„De Rechtvaardiging geschiedt dan zonder het geloof, of in de „verkiezing of in den Raad des Vredes. Wat de H. Schrift leert „van de Rechtvaardigmaking door het geloof of uit het geloof, „beteekent niets anders dan door of uit het geloof te komen tot „het bewustzijn van de Rechtvaardiging; tot de wetenschap, ge- „rechtvaardigd te zijn van eeuwigheid.”

„De Prediking des Evangelies heeft dan geen ander doel, dan „om de Wedergeboorte te ontwikkelen.

„De volgorde der heilgoederen wordt dan deze: Verkiezing „(Raad des Vredes) Rechtvaardiging — de werken Gods van „eeuwigheid — en in den tijd.: Wedergeboorte (Geloofsvermo- „gen), Roeping, Heiligmaking en Heerlijkmaking.

„Het Genadeverbond is dan — niet geworteld in, maar werke- „lijk van eeuwigheid, saamvallende met de Verkiezing of met „den Raad des Vredes.” *)

Dit lezende denken wij onwillekeurig aan Dr. A. Kuijper Sr. en Jr. Zij hebben de leer van het genadeverbond van eeuwigheid wel het meest consequent uitgewerkt en in de praktijk toegepast.

Ds. Kersten weet dit evengoed en misschien wel beter dan ik en geen oogenblik twijfel ik er aan dat ook hij, in geen geval dien weg op wil. Maar daarom opgepast en rustig gedacht en een ander niet te spoedig veroordeeld.

De Chr. Geref. Kerk wil in geen geval den weg op van het Neo-Calvinisme. Daartegen kiest zij positie en daarom ook mag zij de leer van een eeuwig genadeverbond niet aanvaarden.

Wanneer wij nu op dat gevaar hebben gewezen, dat toch werkelijk niet denkbeeldig is, willen we verder gaan en vragen, hoe wij nu over deze verbondsbeschouwing zullen oordeelen.

Anderen met dikke woorden veroordeelen is heel gemakkelijk en kost niet veel, maar daar gaat het niet om. Zoo iets is ook niet edel, ook niet opbouwend, doch altijd schadelijk.

Ik zal dan ook Ds. Kersten niet volgen, door grove beschuldigingen zonder bewijs naar zijn hoofd te slingeren, doch ik meen naar waarheid er dit van te mogen zeggen.

De beschouwing van Ds. K. e.a. over het genadeverbond is „eenzijdig” dat natuurlijk heel iets anders is dan dat ik zeg „verkeerd”.

Een „eenzijdige verbondsbeschouwing is zulk eene, die van de waarheden aangaande het verbond ons in de H. Schrift geopenbaard, een stuk of gedeelte daarvan op den voorgrond plaatst, daarop eenzijdig al den nadruk legt en dat altijd maar weer naar voren brengt ten koste van een ander deel.

Een eenzijdige verbondsbeschouwing loochent dus de waarheden van Gods woord niet, maar verstoort het evenwicht van de waarheid die God ons heeft geopenbaard en zij geeft dus niet de juiste plaats aan sommige waarheden, aangaande het verbond, die haar door de H. Schrift worden toegekend.

In zoo'n beschouwing kunnen dus nog veelal de waarheden ge-

*) Cursiveering van mij.

vonden worden die de H. Schrift ons geeft, maar vaak verkeerd gebruikt en niet op de rechte wijze toegepast."

Dit alles nu voor oogen houdende, kom ik tot de volgende conclusie, dat het **genadeverbond voorwerpelijk gedacht, de geheele zichtbare kerk betreft, ja, dat ze met al haar lidmaten, die in den naam van een Drieëenig God gedoopt zijn, als zoodanig in hetzelfde begrepen zijn.**

Dit nu meer positief uit te werken is verder ons doel en ook onze roeping, opdat daardoor veel **misverstand** worde weggenomen en we in onze verbondsbeschouwing meer **eenheid** krijgen.

* * *

Toen Ds. Kersten in „de Saambinder" van 26 April 1928, **zonder eenig beroep op de H. Schrift** of op onze belijdenisgeschriften de Chr. Geref. Kerk beschuldigde dat zij een **verbond-ontzenuwende leer** voordroeg, heb ik hem in „de Stichtsche Kerkbode" van 3 Mei 1928 van antwoord gediend en m.i.z. hem het **tegenovergestelde** er kort en zakelijk in aangetoond. Eén van de vrienden van Ds. Kersten noemde dit stuk, **een waardig stuk**, gespeend aan hatelijkheden en groote woorden.

Ik verzocht hem óf **weerlegging** óf **intrekking** van de grove beschuldiging.

Noch het **één**, noch het **ander** is tot heden geschied. Wel verscheen er van de hand van Ds. Kersten, in „de Saambinder" van 14 Juni 1928 een stuk over deze kwestie, doch hoe **teleurstellend**.

Immers Ds. K.'s roeping was nu mijn schrijven te weerleggen en **daaruit aan te toonen**, dat zoo'n leer verbondontzenuwend was. Doch geen **enkel woord** over het bedoelde stuk. Wat Ds. K. doet? Hij neemt onderhanden het boek van Prof. Heyns en gaat zoodoende geheel buiten de kwestie om.

Opvallend ook hier weer, dat niet één bewijs uit de H. Schrift naar voren komt.

Toch moet ik, wanneer ik mijn standpunt uiteen ga zetten, mij even bij het schrijven van Ds. K. tegen het boek van Prof. Heijns bepalen.

Dat bewuste boek, gaat van de gedachte uit, dat Raad des Vredes of Verbond der Verlossing en het Genadeverbond **niet één maar twee** verbonden zijn.

Daar is Ds. K. het in geen geval mede eens en hij stelt het dan zoo voor, alsof deze **onderscheiding** fonkel nieuw is en uit Amerika is **geïmporteerd**.

Doch wij weten beter en als Ds. K. Witsius o.a. leest, zal hij dat niet meer denken en laat ik het nu maar dadelijk zeggen, ook

ik geloof, dat wij hier niet met één maar met twee verbonden te doen hebben.

Nu is het dadelijk eigenaardig, dat Ds. K. zelf niet heel vast in zijn schoenen staat, want, eerst zegt hij: „dat wezenlijk onderscheid ken ik niet. De Raad des Vredes is het verbond der genade van eeuwigheid.”

En dan laat hij volgen: „dat men onderscheiden kan m.i.z. van „het verbond waardoor de uitverkoren zondaar in den tijd met „God in gemeenschap komt, doch dat niet wezenlijk er van te „scheid is, al ware het een gansch ander verbond, dan het verbond der genade in den tijd.”

Nu, kort gezegd, hier zit geen lijn in, hier is niet uit op te maken wat Ds. K. nu toch wel wil. De kwestie is deze, is het één of zijn het twee verbonden. Ds. Kersten wil het eerste, goed, hij staat hierin niet alleen, maar dan moet hij niet gaan spreken, dat het kan onderscheiden worden van het verbond, waardoor de uitverkoren zondaar in den tijd met God in gemeenschap komt, want dan worden het toch weer twee verbonden.

Voor mij staat de zaak zoo. Daar is van eeuwigheid geweest een overeenkomst tusschen de drie Goddelijke personen over de herstelling van het Godsrijk en de verlossing der uitverkorenen.

Die overeenkomst hebben de Godgeleerden genoemd „Raad des Vredes” of nog beter Verbond der Verlossing.

Deze overeenkomst mag niet worden verward met de uitverkiezing, hoewel zij er wel in heel nauw verband mede staat. Het verschil is duidelijk, als wij maar letten, dat in de verkiezing de drie Goddelijke personen gemeenschappelijk optreden, doch in het Verbond der Verlossing staan Zij tot elkander in rechtsverhoudingen.

De Vader, als eerste partij eischt voldoening aan Zijn gerechtigheid, de Zoon, als tweede partij aanvaardt 's Vaders eisch en de H. Geest neemt op Zich de verworvene verlossing uit te werken in de harten van zondaren.

Als wij nu uitgaan van de gedachte, dat dit Verbond een ander is, dan het Genadeverbond in den tijd opgericht, moet men het hier gaan voorstellen, alsof deze twee verbonden niets met elkander hebben te maken, en ze geheel los naast elkander staan, want dan is men geheel abuis.

Neen, ik stel het met velen zoo: Het Verbond der Verlossing is de grondslag, het fundament waarop het Genadeverbond in den tijd kan worden gebouwd.

Uit dat Verbond der Verlossing vloeit het Genadeverbond voort en in dat Verbond ligt het geheele bestek van het Verbond der genade.

In één woord, er zou van geen genadeverbond in den tijd sprake kunnen zijn, wanneer het Verbond der Verlossing als grondslag er niet was.

Ik hoop dat Ds. K. ons nu goed begrijpt, dat wij niet stellen dat deze twee verbonden **totaal** kunnen **gescheiden** worden, neen, ze behooren bij elkander, alleen, ze moeten **onderscheiden** worden en dat wil toch Ds. K. ook?

Wanneer wij nu even hebben gewezen op het Verbond der Verlossing, moet toch ook genoemd worden het **Werkverbond**, omdat er **zonder** Werkverbond van geen verbond der genade kan sprake zijn.

Het W.-Verbond is in den staat der rechtheid, met Adam, als **vertegenwoordigende** al zijn nakomelingen, opgericht en was de weg, om den naar Gods beeld geschapen en nog niet gevallen mensch te brengen tot de **hemelsche** zaligheid.

Door den weg van het Werkverbond wilde God den mensch brengen dat hij **niet meer kon zondigen** en **niet meer kon sterven**.

In dat Verbond was een **eisch** en wel **gehoorzaamheid**. Die eisch was niet zwaar, want alles had Adam van God ontvangen om zuivere gehoorzaamheid te kunnen betoonen.

Adam heeft echter in plaats van dit Verbond te houden het **verbroken** en in hem hebben dat al zijn nakomelingen gedaan.

Door die **verbreking** kwam **de dood** en dan in zijn volle **beteekenis**, in de wereld.

Toen was het, zooals iemand terecht heeft geschreven „Na en door den val lag daar nu de geheele menschheid, en dus ook ik, en ook mijn kinderen, kortom, al wat mensch heet, als **bondbreukig** en in **ontrouw** bevonden, als **wetschendig** en **opstandig** onder het rechtvaardig oordeel Gods in schuld en doem.” *)

De mensch had nu **partij gekozen tegen God** in, was in **bondgenootschap** getreden **met Satan** en dat was **de bron** van alle ellende.

Laten zij, die meenen, wanneer men aanneemt, dat er in het genadeverbond **een tweeërlei in-zijn** is, en daardoor de waarheid van in zonden ontvangen en in ongerechtigheid geboren, **verkracht** wordt, hierop goed acht geven en overtuigd zijn, dat deze waarheid tenvolle gehandhaafd blijft. Door den val is de mensch **totaal onbekwaam** geworden tot eenig goed en is hij geneigd tot alle kwaad. Treuriger kan het niet. En toch, letten wij nu op, nu komt God als de Eerste, en hierin **schittert** Zijn groote ontferming heel bijzonder, dat **bondgenootschap met Satan** weer te verbreken en in het **Zaad der Vrouw** weer de **hereeniging** waarborgen, die tusschen God en mensch zal worden tot stand gebracht.

*) Dr. A. Kuijper : „Uit het Woord”, 2e Bundel, pag. 241.

Niet Satan, maar God zal triumfeeren en die triumpf zal door het Zaad der Vrouw aan het licht worden gebracht.

God gaat een ander Verbond oprichten, een Verbond der genade.

Met 't oog daarop wil ik het zoo zeggen, dat al wordt in de moederbelofte, Gen. 3:15 het woord „Verbond” nog wel niet genoemd, de **gedachte** er evenwel terdege in zit, de eigenlijke sluiting op ceremonieele wijze zou echter pas plaats hebben met Abraham en zijn zaad.

Daarom staan wij op het standpunt dat het Genadeverbond is **opgericht in den tijd**, wat natuurlijk heel iets anders is, dan in den tijd **bekend gemaakt** of **geopenbaard**, rustende op het fundament door God zelf in de eeuwigheid reeds gelegd.

Met Abraham volgens Gen. 17, **doch ook met zijn zaad**, met **allen**, die uit hem zouden geboren worden. En dat Verbond zou zich historisch ontwikkelen op de breede basis van het Verbond der Natuur, dat God met Noach oprichtte.

Onder **Abraham's zaad** verstaan wij **zijn natuurlijk zaad**, dus niet alleen zijn **uitverkoren** zaad, wat ik op de vorige bladzijden uit de H. Schrift wel bewezen heb.

Dit nu in oogenschouw houdende, en de **eenheid** van het Genadeverbond voor **Oud- en N.-Testament** handhavende, kan men niet anders zeggen, dan dat ook voor ons **de geloovigen en hun zaad bondelingen zijn**.

Daardoor wordt de kring der bondelingen zeer breed, **allen die leven op de erve des Verbonds en aan wie het teeken en zegel des verbonds rechtens is toebediend**, behooren er toe.

Doch nu komt de zoo zeer belangrijke vraag, hoe nu al die bondelingen staan **tegenover de goederen van het Genadeverbond**.

Hebben al die bondelingen daar nu deel aan? Hebben al die bondelingen die goederen nu **in onderwerpelijk bezit**?

Of moeten wij dat in het midden laten en van die **veronderstelling** uitgaan?

Hier mag een duidelijk antwoord niet ontbreken, en om dat te geven moeten wij, zooals altijd beginnen **met goed te onderscheiden**.

Ik begin dan vast te stellen, dat wij er niet aan denken, aan te nemen, dat al de bondelingen de goederen **in onderwerpelijk bezit** hebben, maar dat wij de kring der bondgenooten **onderscheiden** en dan krijgen, **een wijdere en een engere kring**. Dit stellende komen wij vanzelf tot de conclusie dat **het ééne Genadeverbond twee zijden heeft**, n.l. een **uitwendige** en een **inwendige zijde** waardoor men op **tweeërlei wijze** in het Verbond kan zijn.

Ik kan dus 'in het Verbond zijn door **Wedergeboorte** en d.i.

een geestelijk in-zijn, maar ik kan er ook in-zijn door geboorte in de kerk, d.i. een **uitwendig in-zijn**.

Hiermede verwerpen wij dadelijk de **beschuldiging**, alsof wij leeren een **uitwendig verbond**.

Wat is dat? Dat zou dan zijn een zekere **overeenkomst** tusschen God en den mensch, **buiten** den Middelaar om, waarbij God uitwendig godsdienstige verplichtingen oplegt en uitwendige Godsdienstige weldaden belooft. Dadelijk gevoelen wij het, dat is een caricatuur, een nabootsing.

Neen, wij handhaven het Genadeverbond, waarin Christus de Middelaar is, waarin Christus staat tusschen God en den zondaar. Door Hem kan God tot den zondaar naderen en in Hem een verbond met hem oprichten; door Hem kan en mag de zondaar tot God naderen en zijn verbondsverplichting aanvaarden met zijn gansche hart. Wij schakelen dus Christus niet uit in het Genadeverbond, doch wel ontkennen wij, dat Hij er in representeert, vertegenwoordigt.

Nu brengt dat **tweeërlei in-zijn** in het verbond natuurlijk mede, dat die bondelingen dan ook op tweeërlei wijze **deel hebben** aan de goederen van het Verbond. De **wijdere kring** heeft de belofte van het verbond aan de voorhoofden beteekend en verzegeld, heeft de goederen in **voorwerpelijk bezit**, heeft de **welmeenende aanbieding** van het heil in Christus. Dat dit van zeer groote beteekenis is voor de opvoeding en het onderwijs, daarop kom ik later nog terug. De **engere kring** heeft door Gods genade de goederen in **onderwerpelijk bezit** en is door Wedergeboorte in het Verbond.

Daarom nemen we bij deze onderscheiding ook aan, een **tweeërlei verbondsarbeid van Godswege**. Er is een van God uitgaande arbeid des Verbonds naar den mensch of tot den mensch, daaronder versta ik de **voorwerpelijke bearbeiding van al de bondelingen**. Hieronder zou men kunnen rangschikken de **oprichting** van het verbond, het **beloven** van den Middelaar, het **geven** van de beloften des verbonds en het **wijzen** op de bedreigingen des verbonds.

Laten wij het nu goed verstaan, dat **alleen** met dien voorwerpelijken arbeid Gods genadeverbond nog niet tot zijn doel komt.

Immers in alle verbonden zijn twee deelen begrepen, daarom moet het genadeverbond door den mensch worden **aanvaard**, **ingewilligd**.

Duidelijk moet ons nu wezen, hoe die **inwilliging** tot stand komt.

Daarvoor, en ik leg er nadruk op, is noodig een **tweede verbondsarbeid** en wel, dat de Heere Zelf, door **krachtdadige** en ver-

nieuwende werking des H. Geestes den zondaar het verbond doet **inwilligen**.

Die inwilliging nu, werkt de Heere **alleen bij de uitverkorenen**.

Wanneer dat nu heeft plaats gehad, dan **pas** kunnen wij zeggen, dat het Genadeverbond **volkomen is gerealiseerd**. Ds. Kersten wil hier zeker wel goed opletten en als hij zich zal verdedigen, dit niet overslaan.

Want hij doet het in „**de Saambinder**” van 28 Juni 1928 voorkomen, alsof wij het **verband** tusschen Genadeverbond en Verkiezing over het hoofd zien, **en dat is wel één van zijn ernstigste bedenkingen** tegen mijn „Lesboek” „en dat”, zegt Ds. Kersten, „heeft Calvijn nooit geleerd.”

Nu Ds. Kersten, ook wij denken er niet aan, om dat verband over het hoofd te zien, doch wij **willen niet een vereenzelviging of verwarring** van die twee met elkander, en **het verband** daar tusschen willen ook wij in geen geval loslaten.

Neen, zij staan **niet los** naast elkander, doch er is groot verschil tusschen.

De Verkiezing is meer **persoonlijk** en het Genadeverbond gaat **langs de lijn der geslachten**.

Nu is het zoo, dat in den weg van het Genadeverbond de Verkiezing **wordt gerealiseerd**. Het Verbond is voor mij „de bedding langs welke de stroom des nieuwen levens naar het voornemen en de Verkiezing Gods vloeit.”

Daarom heeft God Zijn Genadeverbond ingesteld om in de lijn der geslachten door de geschiedenis der volken heen, Zijn uitverkorenen te vergaderen.

Er is dus wel terdege **verband** en als ik de dingen bezie, van uit de eeuwige Verkiezing, zou ik wel durven zeggen, en wellicht kom ik hiermede Ds. K. wat tegemoet, dat wat het wezen der zaak aangaat, God in het Genadeverbond de uitverkorenen **bedoelt**. Doch wij beginnen niet, waar God **alleen kon** beginnen, n.l. bij de eeuwige Verkiezing, wij **eindigen** er in en dan is het troostvol.

Nu belooft Ds. Kersten met Calvijn te bewijzen dat **wij dwalen**, vooral ook wat het verband tusschen Genadeverbond en Verkiezing aangaat. Mag ik hem hier even wijzen, dat Calvijn voorstond een **dubbele verkiezing** en zodoende ook **twee soorten bondelingen**?

Ik verwijs Ds. Kersten naar het schoone werk van wijlen Dr. W. v. d. Berg: „**Calvijn over het Genadeverbond**” vooral pag. 108 en 109 v.v.

Tevens op Calvijns commentaren b.v. Hozea 12 : 5. Hand. 3 : 25.

Hand. 13 : 33 en vooral, zooals Dr. v. d. Berg schrijft, zijn commentaar op den Romeinen brief.

Rukt men deze dingen nu weer uit elkaar, dan is het niet moeilijk iemand te laten zeggen, wat hij nimmer heeft gezegd, of bedoeld. Ook daarover verwacht ik wel iets van Ds. K.

Doch, om nu verder te verduidelijken wat wij bedoelen met een **tweeërlei in-zijn** in het Verbond geef ik hier het woord aan een Oud-Vader en wel Jacobus Koelman.

Hij, bij ons wel goed bekend, zegt in zijn werkje „De Labadisten dwalingen weerlegd” Kapittel 6, het volgende:

„De Labadisten zeggen, dat er onder het N. T. alleen maar een „inwendig verbond maken is, met de uitverkorenen en wedergeborenen en dat alle onherborenen zoozeer buiten het verbond „zijn, gelijk de Heidenen en Turken. Zij verwerpen alle uitwendig „(of voorwerpelijk) bondgenootschap, hetwelk ook de onherborenen hebben.

„Doch onze (Gereformeerde) kerk gelooft, dat er is een uitwendig, zichtbaar en conditioneel verbond maken in belijdenis „(en doop), waardoor ook de onherborenen komen in Gods verbond, boven hetwelk de wedergeborenen nog hebben een inwendig, dadelijk en absoluut verbond maken. Beiden zijn zij wezenlijke en zichtbare verbondmakers”..... „Tot voorkoming van „misverstand moet men echter drie dingen weten:

„Vooreerst. Wanneer er gesproken wordt van een uitwendig „en inwendig verbond, moet daardoor niet verstaan worden twee „verbonden, het eene het Genadeverbond, het andere iets anders „daarvan onderscheiden, gelijk (de Labadist) Yvon zulk een „indruk aan zijn lezers geeft, want het verbond is een en hetzelfde (waarin de herborenen en onherborenen zijn): maar het „verschil ligt hier: allen zijn zij niet in het verbond op een en „dezelfde wijze; sommigen zijn er alleen in, door een uitwendige „belijdenis (of doop) tot het deelgenootschap van uitwendige „privilegiën, maar sommigen zijn er ook in, door hartelijke aanneming tot genieting van de zaligmakende weldaden, door middel „van die privilegiën.

„Ten andere. Als wij zeggen, dat sommigen zijn uiterlijk of conditioneel in het verbond, zoo verstaan wij dat niet ten opzichte „van het verbond, alsof zij niet waarlijk in het verbond waren en „alsof dat conditioneel verbond, niet waarlijk had het volkomen „wezen en de natuur van een verbond; maar wij zien op de „beloofde zaak (of het goed), in het verbond toegezegd, hetwelk „niemand verkrijgt, dan degenen, die de conditie (of het tweede „deel) des verbonds vervullen.... Doch evenwel zijn zij dadelijk „en waarlijk in het verbond, dat is: zij zijn waarlijk verbonden

„door hun toegestemde belijdenis (of doop) om de eischen van het „verbond te vervullen: de geboden en de bedreigingen van het „genadeverbond leggen hun een dadelijke verbintenis op, om „het tweede deel des verbonds te gehoorzamen of straf te lijden, „gelijk hun de belofte des verbonds een verbintenis oplegt, om „de belofte te gelooven.”

‘Tot zoover Vader Koelman, maar nog sterker bewijs vinden wij bij Ursinus. Want ook hij, heeft het Genadeverbond begrepen in twee deelen, één van de zijde Gods en één aan de zijde van den bondeling.

Hij schrijft (zie Schatboek pag. 160 v.v.):

„Een verbond in het gemeen, is een onderlinge overeenkomst „en verbintenis van partijen, waardoor de eene zich aan de andere „verplicht tot zekere diensten, daarbij voegende teekenen en ze- „gelen tot meerdere bevestiging; opdat de belofte onverbrekkelijk „zij. Hieruit kan ligtelijk de beschrijving van het verbond Gods, „met de menschen afgeleid worden, want het verbond Gods met „de menschen, is een onderlinge overeenkomst en verbintenis tus- „schen die beiden, waardoor God van Zijne zijde verzekering „geeft, dat Hij hun genade wil bewijzen, de zonden vergeven, „een nieuwe gerechtigheid, den H. Geest en het eeuwige leven „schenken, door en om Zijnen Zoon Jezus Christus. En waardoor „de menschen van hunne zijde zich wederom verplichten tot ge- „loof en boetvaardigheid, dat is om deze groote weldaden, (in de „belofte des verbonds begrepen en zoo even genoemd), met een „waarachtig geloof te ontvangen en Gode een ware gehoorzaam- „heid te bewijzen. De onderlinge en wederzijdsche verplichtingen „van God en de menschen worden door uitwendige teekenen be- „vestigd, die men Sacramenten noemt, getuigende van den wil „van God omtrent ons, en onze dankbaarheid en verplichting „omtrent God.”

Het verbond der genade heeft dus twee zijden en er zijn twee soorten bondelingen en er is een tweërlei verbondsarbeid van Gods wege. Groot is het voorrecht voor den bondeling, deel te hebben aan de belofte, onuitsprekelijk groot.

Met het oog hierop, mogen wij ze dit zeggen: Gij zijt van nature dood in zonden en misdaden, geneigd God en uw naasten te haten, dat zegt de Heere in Zijn Woord heel duidelijk. Maar, gij draagt aan uw voorhoofd het teeken en zegel van het heerlijke Genadeverbond, opgericht met de geloovigen en hun zaad. Aan uw voorhoofd zijn de beloften van dat verbond verzegeld, gij kunt daarop aan. Gij zijt afgezonderd van duizenden.

Gij hebt de welmeenende aanbieding van het heil in Christus. Gij hebt de goederen van het genadeverbond in voorwerpelijk

bezit. Dit weten wij zeker. Daarop moogt en moet gij pleiten.

Maar weet het, in alle verbonden zijn twee deelen begrepen.

Daarom willen wij letten op de vraag, hoe het komt, dat in de meeste kinderen des Verbonds de verzegelde beloften niet tot vervulling komen.

Van hoeveel gedoopten blijkt het bij het opwassen dat zij gelijken op het vleeschelijk Israël uit Jezus dagen, tot hetwelk de Heiland zeide. „Gij zijt uit uwen vader den duivel”, terwijl toch aan hun voorhoofd is verzegeld dat God een eeuwig verbond der genade met hen heeft opgericht.

Waar die oorzaak ligt? Hierin, en dat moeten wij de bondelingen zeer krachtig voorhouden, dat God de verbondsbelofte niet onvoorwaardelijk doet.

Er is toch aan de belofte des verbonds een wedereisch verbonden, en waar die door Gods genade volbracht wordt, komt God ook de inhoud der belofte aan het hart te verheerlijken.

In één woord, de bondeling moet van zijn zijde het verbond inwilligen en laten wij hier goed opletten, die inwilliging van de zijde der menschen is geen verzoek, maar een eisch Gods, voor allen, tot wie God het verbond gebracht heeft.

Het is hier de plaats om te spreken over de critiek welke Ds. K. maakt in „de Saambinder” van 28 Juni, op de definitie, die in mijn „Lesboek” over het Genadeverbond is gegeven, dat ik het Genadeverbond conditioneel stel, volgens Ds. Kersten, omdat ik spreek van: „onder beding van geloof en gehoorzaamheid.”

Waarom is Ds. K. toch zoo bang om van eisch des Verbonds te spreken?

Hij weet het toch zeker wel, dat het hier niet gaat over een werkverbondseisch, maar over een eisch, waarmede de Souvereine genadige God tot den mensch komt.

Het is geen eisch, welke de zondaar in eigen kracht behoeft te vervullen maar in de kracht van Hem, Die gezegd heeft: „Ik zal maken dat zij in Mijne wegen zullen wandelen.”

Weet gij hoe het is? Zoo, wanneer de zondaar de weldaden des verbonds geloovig leert omhelzen, dan worden Gods eischen Gods beloften.

Schoon heeft iemand eens geschreven. *)

„Men zegt zoo heel spoedig als men met het woord „eisch” naar voren komt, dat dat wettisch is. Doch zij, die daar zoo dadelijk mede klaar zijn, moeten niet vergeten, dat zij dan de eisch tot heiligmaking, tot waarachtige bekeering ook wettisch moeten vinden. Gods souvereiniteit en onze verantwoordelijkheid komen

*) Ds. G. Salomons in „De Stichtsche Kerkbode”

juist in het genadeverbond zoo sterk naar voren, dat alleen wie willens blind is, ze zou kunnen loochenen.

Zeker, het gaat alleen om **vrije genade**, maar die vrije genade wordt in **zedelijke en redelijke** wezens verheerlijkt, die niet door God als stokken en blokken behandeld worden. Die vrees om te spreken van **eisch des verbonds** vloeit of voort uit te verontschuldigen **onkunde**, óf.... uit niet te verontschuldigen **lijdelijkheid** en **antinomisme** óf uit verkeerde beschouwing des verbonds."

Neen Ds. Kersten, ik laat dit voorloopig staan en ik blijf dat voorloopig preeken, maar niet, zooals u mij in de schoenen schuift.

Hoe dan? Zoo, de eisch Gods is, inwilliging des verbonds om zodoende de verbondsweldaden in **zaligmakend bezit** te hebben. Uit en van zichzelf komt geen zondaar daartoe. Daarvoor is noodig de arbeid des verbonds in den **mensch**. De Heere zelf moet door **krachtdadige** en **vernieuwende** werking des H. Geestes den zondaar het verbond **doen** inwilligen.

Deze inwilliging werkt de Geest des Heeren bij de **uitverkorenen** op zijn tijd op ontwijfelbare wijze. In de ure der wedergeboorte als het nieuwe leven der genade in het hart wordt uitgestort dan wordt met den godvruchtigen Koning van Israël beleiden, nu is het in mijn hart een verbond te maken met den Heere onzen God. Dan wordt de oprichting des verbonds van des Heeren zijde als een onnaspeurlijke genadedaad Gods erkend; dan wordt de Verbonds-Middelaar begeerd, de verbondsweldaden aanvaard en de verbondsbedreigingen onderschreven.

Daarom Ds. Kersten, al laat ik staan „**onder beding van geloof en gehoorzaamheid**”, ik geloof even hartelijk, dat geloof en gehoorzaamheid onder de weldaden des verbonds behooren, als u, maar ik ga er wellicht iets anders mede te werk.

Volkomen kan ik mij vinden in de woorden van „Erskine” uit dezelfde preek waaruit ik al eerder citeerde. Hij, die **voor- en onderwerpelijk** zoo terdege onderscheidt:

„Hij vraagt: hoe wordt zulk een algemeene belofte tot een bijzondere? (door algemeen bedoelt hij voorwerpelijk, door bijzonder onderwerpelijk, m.i. een benoeming die allerlei verwarring stichten kan, men moet hier meer op zijn bedoeling letten). Het antwoord is: „Indien God u genade geeft om de belofte te gelooven en u dus daarvan in het bezit stelt, zoo verbindt zich de Heere om ze te vervullen. Maar als ze alleen in de aanbieding van het Evangelie, en in deszelfs uitwendige bedeeing, gegeven wordt, gelijk ze zoo aan allen die het Evangelie hooren, gegeven wordt, zoo legt dat op God geen verbintenis om de belofte aan iemand te vervullen, omdat dezelve algemeen en onbepaald wordt voorgesteld.... totdat gij, door 't geloof, ze tot uw eigen en bijzonder

„voordeel aanneemt; derhalve is God rechtvaardig, met u deze „aangeboden weldaad te weigeren (w.z. niet deelachtig maken) „zoolang gij door het ongeloof ze verwerpt." En iets verder zegt hij: „Indien gij waarlijk God op zijn Woord gelooft, dan is Hij door „zijn eigene belofte verbonden, om u alles te geven, want dan hebt „gij geloovende, het eeuwige leven. Maar, indien gij Gods belofte „niet wilt aannemen en die door ongeloof verwerpt, dan maakt gij „Hem tot een leugenaar (hier hebt ge de zuivere verbondsge- „dachte) zijn Woord tot een leugen, en zijn belofte tot een on- „waarheid, in welk geval, zoo gij daarin sterft, Hij zoo ver is, van „verbonden te zijn, om u de zegeningen van zijn belofte te geven, „dat Hij integendeel, verbonden is, om al zijn bedreigingen aan u „uit te voeren, want, die niet geloofd zal hebben zal verdoemd „worden.

„Erskine ontmoet ondertusschen menschen die meenen al heel „wel te roepen en te zuchten tot God, en die beweren aan die „beloften Gods toch niets te hebben. Hunne z.g. moedeloosheden „bezielt hij met een critisch oog, hij gelooft, dat ze voortkomen uit „ons eigen boos hart, dat ons ook op dergelijke manier van de ge- „nade tracht af te houden. Op het moedelooze „het geeft toch „niets" antwoordt hij het volgende: „Gelijk de algemeene belofte „u een drangreden aan de hand geeft, waardoor gij pleiten moogt „en zeggen: Heere! Gij, die uwe genade mij aanbiedt o, wil ze „krachtdadig op mij toepassen; Gij, die mij een belofte gegeven „hebt, laat mij niet door het ongeloof achterblijven en ze missen! „Gij, die mij de uitwendige middelen schenkt, o! schenk mij ook „de inwendige genade! Indien gij dus zuchtende waart naar den „Heere, dat zou een blijk zijn, dat belofte welke algemeen is, en „allen toebehoort, u op een bijzondere wijze toekomt, alsook, dat „uit kracht van de belofte, iets van het geestelijk leven in u be- „gonnen is." De beminnaars van oude schrijvers doen wel ook „Erskine eens ter hand te nemen, en hem inzake verbond en be- „lofte eens te raadplegen.

Met deze beschouwing meen ik, dat wij staan op den bodem der H. Schrift en ook op onze belijdenisgeschriften.

Wanneer deze beschouwing in praktijk wordt gebracht zal de prediking noch eenzijdig voor-, noch eenzijdig onderwerpelijk zijn.

Met deze verbondsbeschouwing ontgaan wij het gevaar, dat men zou kunnen meenen, dat er met 't oog op 't Verbond der genade een soort van erfgenade zou zijn, die maar van zelf overglijdt van geslachte in geslachte, zonder dat er een persoonlijke toeëigening door 't geloof van noode is.

In deze beschouwing blijft er plaats om bij de bondelingen aan te dringen op de noodzakelijkheid der wedergeboorte uit water

en geest en in deze verbondsbeschouwing blijft er plaats voor de ernstige waarschuwing, wat 't toch wezen zal, eenmaal, onder zooveel weldaden geleefd te hebben, te moeten verloren gaan.

Wat het wezen zal, als eenmaal over de bondelingen de wrake des Verbonds zal komen. Dat het voor die verbondsbrekers vreeselijker zal zijn dan Tyrus en Sidon, want dat zij, als Kinderen des Koninkrijks zullen worden buiten geworpen.

Deze verbondsbeschouwing biedt voor ouders steun in de opvoeding en geeft een pleitgrond en geeft ook steun in de voorbede, want zij gaat niet uit van veronderstellingen, maar van hetgeen zij zeker weet.

Zij behoelt ook niet te zeggen, het kan zeer wel zijn, dat gij, van de onbegonnen eeuwigheid aan, in het verbond der genade begrepen zijt — ik kan het noch bevestigen, noch ontkennen, neen, zij komt met hetgeen zij zeker weet.

God geve, dat de leer des verbonds meer en meer in de praktijk zoo beleefd wordt.

* * *

Zoo ben ik gekomen aan het einde van dezen arbeid.

Levendig ben ik overtuigd, dat ook hier, het laatste woord niet door mij gesproken is. Er blijven altijd weer vragen, maar toch heb ik gewaagd, een bescheiden poging, vooral, om de grove beschuldiging, die zonder eenig bewijs uit Schrift of belijdenis door Ds. Kersten tot de Chr. Geref. Kerk is gericht geworden, te weerleggen.

Toch kan ik niet ontveinzen, dat het betreurenswaardig is, zoo Ds. K. te moeten bestrijden.

De tijden zijn zoo ernstig, wij hebben elkander zoo noodig in den strijd, in den grooten strijd en nu moeten menschen, die dicht naast elkander staan, zich hier druk mede maken.

Gerust, jammer dat Ds. K. dit noodzakelijk heeft gemaakt.

Maar Ds. K. schijnt daar vermaak in te hebben. Als hij zijn politieke pen hanteert, is dat in 't algemeen tegen de partij die het dichtst naast zijn partij staat en laat hij de revolutionaire partijen met rust.

En nu begint hij dit ook toe te passen op het kerkelijk terrein en is de Chr. Geref. Kerk zijn hoofdstelling.

Doch het moest anders. Er zijn terreinen waarop wij elkander zoo schoon kunnen vinden en ik wil hier mijn blijdschap neerschrijven, toen ik hoorde, dat de Geref. gemeente van Lisse, waar Ds. Minderman Predikant is, f 50 zond aan den Penningmeester van onze Gen. Zendingskas. Ziet, zoo moet het, dat is opbouwend, daaruit spreekt een broederhart.

De Heere geve ons verstand in alle dingen.

„LESBOEK OVER DE GEREFORMEERDE GELOOFSLEER”

ten dienste van
HUIS-, CATECHISATIE- EN JONG. VEREEN-GEBRUIK

door

Ds. J. JONGELEEN,
CHR. Geref. Predikant te Hilversum.

Prijs gecartonneerd slechts 50 ct.

Franco per post 60 cents

De Redactie van „LUCTOR ET EMERGO” (Ds. L. H.
v. d. MEIDEN) schreef:

„Dat boekje is ons werkelijk zeer welkom; wij verblijden óns zeer over deze uitgave. Laten we vooraf opmerken, dat de uitgave werkelijk kostelijk is. Dit boekje is BEST uitgevoerd. Het boekje is met wit papier doorschoten te verkrijgen. Dan is het natuurlijk wat duurder. De inhoud bestaat uit 36 hoofdstukken. De schrijver omschrijft eerst zijn onderwerp. Dat doet hij duidelijk. Dan volgen vragen; soms ook blinde vragen. Hij verwijst ook naar de Formulieren van Eenigheid. Prachtig.

Onze predikanten zullen het spoedig invoeren; op onze Jongel. vereenigingen is het onmisbaar, de jongelingen kunnen het prachtig gebruiken bij leidraden. In onze gezinnen mag het niet worden gemist. We zijn heel dankbaar voor de verschijning van dit werkje. Een groote verdienste van dit boekje is ook, dat het zegt hoe de dingen WEL zijn. 't Leeft niet bij negaties. De Heere zegene het rijkelijk.

BEKNOPT VRAGENBOEK OVER DE GEREFORMEERDE GELOOFSLEER

ten dienste van het CATECHETISCH ONDERWIJS

door

Ds. J. JONGELEEN
CHR. Geref. Predikant te Hilversum.

PRIJS SLECHTS 20 CENTS

Franco toezending na ontvangst van postwissel of overschrijving op postrekening 131236 door den Uitgever

A. GROOTENDORST Jr.

WOERDEN